

WPROWADZENIE DO NAUK PRAWNYCH

Leksykon tematyczny

redakcja naukowa **Andrzej Bator**

Andrzej Bator, Włodzimierz Gromski
Stanisław Kaźmierczyk, Artur Kozak, Zbigniew Pulka

SERIA AKADEMICKA

5. WYDANIE

WPROWADZENIE DO NAUK PRAWNYCH

Leksykon tematyczny

redakcja naukowa Andrzej Bator

Andrzej Bator, Włodzimierz Gromski
Stanisław Kaźmierczyk, Artur Kozak, Zbigniew Pulka

SERIA AKADEMICKA

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

5. WYDANIE

Wydawca
Agata Jędrasik

Redaktor prowadzący
Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne
Michał Dymiński

Łamanie
Fotoedytor

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2016

ISBN: 978-83-8092-542-7
5. wydanie

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów i powoływanych aktów prawnych	7
Od Autorów	9
I Prawoznawstwo	13
II Filozofia prawa	47
III Język a prawo	96
IV Norma postępowania	125
V System prawa	195
VI Przepisy prawne	223
VII Tworzenie prawa	241
VIII Wykładnia prawa	260
IX Argumentacje prawnicze	315
X Stosowanie prawa	335
Spis haseł w układzie tematycznym	359
Spis haseł w układzie alfabetycznym	365
O Autorach	371

Wykaz skrótów i powoływanych aktów prawnych _____

gr.	– greka
k.c.	– ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 380 z późn. zm.)
k.k.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1137)
KNF	– Komisja Nadzoru Finansowego
k.p.a.	– ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 23)
k.p.c.	– ustawa z dnia 17 listopada 2004 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.)
k.p.k.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
k.r.o.	– ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 2082 z późn. zm.)
KRUS	– Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
k.s.h.	– ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1030 z późn. zm.)
łac.	– łacina
NBP	– Narodowy Bank Polski
NIP	– Numer Identyfikacji Podatkowej
PESEL	– Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności
SN	– Sąd Najwyższy
tekst jedn.	– tekst jednolity
UOKiK	– Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów
ZN UAM	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu
ZN UJ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZN UŁ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego
ZUS	– Zakład Ubezpieczeń Społecznych

- Dekret PKWN z dnia 31 sierpnia 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego (tekst jedn.: Dz. U. z 1946 r. Nr 69, poz. 377 późn. zm.)
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 55, poz. 321 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 361 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. Nr 17, poz. 78 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 1137 z późn. zm.)
- Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 613 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 128 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 908 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 296)
- Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 886)
- Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 572 z późn. zm.)
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 283)

Cyfry rzymskie: I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X to części Leksykonu.

Inicjały umieszczone pod hasłami oznaczają ich autorów:

Andrzej Bator (A.B.)

Włodzimierz Gromski (W.G.)

Stanisław Kaźmierczyk (S.K.)

Artur Kozak (A.K.)

Zbigniew Pulka (Z.P.)

Adam Sulikowski (A.S.)

Od Autorów

Niniejsze opracowanie jest adresowane głównie do studentów studiów prawniczych i administracyjnych. Forma prezentacji problematyki, na którą się zdecydowaliśmy, jest jednak dość nietypowa: łączy w sobie kształt właściwy dla słownika (układ alfabetyczny, próba standaryzacji poszczególnych haseł) z cechą typową dla podręcznika (tematyczne zblokowanie haseł wokół wybranych kwestii podstawowych). Decydując się na taką właśnie formę ujęcia materiału, kierowaliśmy się założeniem, iż powody, dla których student sięga po podręcznik, bywają różne. Zazwyczaj czyni to po to, aby móc się przygotować do egzaminu – wtedy tematyczne usystematyzowanie problematyki ułatwia taką „planową”, opartą na programie studiów, lekturę tekstu. Bywa jednak i tak, że do książki musi sięgnąć także z innego powodu – żeby okazjonalnie o czymś się dowiedzieć lub zweryfikować swoją wiedzę przy okazji studiowania innych przedmiotów, a także później, już w trakcie pracy zawodowej. Dla tych drugich sytuacji forma alfabetycznego leksykonu jest dużo bardziej dogodna.

Podręcznik jest zasadniczo kierowany do studentów pierwszego roku studiów i ma służyć jako uzupełnienie wykładów z przedmiotu Wstęp do prawoznawstwa. Taka przynajmniej była nasza intencja, gdy przystępowaliśmy do przygotowania prezentowanego materiału. Rezultat, jak wolno nam sądzić, nieco wykroczył poza te początkowe zamiary. Niektóre partie tekstu (zwłaszcza hasła z grupy: „Prawoznawstwo”, „Filozofia prawa” czy „Wykładnia prawa”) zdają się wykraczać poza potrzeby dydaktyczne studentów pierwszego roku i mogą być, jak sądzimy, także użyteczne dla studentów starszych lat, nie wyłączając dydaktyki z przedmiotu Teoria i filozofia prawa (dotyczy to w szczególności

rozdziału „Filozofia prawa”), zwykle w programie studiów prawnych, wykładanym na piątym roku. Celowo zatem w tytule książki nie posłużyliśmy się takimi określeniami, które wprost pozwalałyby Czytelnikowi identyfikować prezentowane opracowanie z którymś z przedmiotów wykładanych na polskich wydziałach prawa i administracji.

Pisząc poszczególne hasła, staraliśmy się nadać im treść w miarę standardową, możliwą do zaakceptowania przez różne środowiska prawnicze; treść wyrażającą stanowiska w miarę niezależne od teoretycznych „szkół” czy – nie zawsze przecież powszechnie akceptowanych – naukowych autorytetów. Jednak na gruncie teorii i filozofii prawa, a dotyczy to zapewne większości nauk z kręgu tzw. humanistyki, zbyt daleko idąca standaryzacja poglądów nie tylko nie jest możliwa, ale i zapewne okazałaby się wręcz szkodliwa dla prezentacji dorobku tej dyscypliny. Różnorodność poglądów trzeba po prostu zaakceptować. W konsekwencji tego w wielu przypadkach, pisząc wyjaśnienia poszczególnych haseł, zmuszeni byliśmy do prezentacji konkurencyjnych znaczeń. Bywały i takie – wcale nierzadkie – sytuacje, gdy objaśnianie pojęcia stało się okazją do prezentacji sporu toczącego wokół zagadnienia związanego z tym pojęciem. Choć w opracowaniu zasadniczo staraliśmy się unikać prezentacji koncepcji ściśle autorskich, to jednak przy niektórych hasłach koniecznością stało się zaopatrywanie określonych konstrukcji teoretycznych w nazwiska.

Prezentowane opracowanie jest piątym wydaniem. Doświadczenia, które uzyskaliśmy, korzystając w dydaktyce akademickiej z wcześniejszych wersji tekstu, zachęciły nas do dokonania w obecnym wydaniu dość istotnych zmian organizacyjnych i merytorycznych. Zmiany organizacyjne dyktowane były potrzebą uczynienia wcześniejszych podziałów tekstu na rozdziały bardziej czytelne i merytorycznie spójne (stąd np. przeniesienia niektórych haseł pomiędzy rozdziałami). Najdalej idącą zmianą organizacyjną tekstu w porównaniu z czwartym wydaniem jest likwidacja rozdziału XI („Stosunki prawne”). Uznaliśmy, że rozdział ten w dużej mierze nie przystaje już do aktualnych potrzeb dydaktyki ze Wstępu do prawoznawstwa, a tym bardziej do dydaktyki z Teorii i filozofii prawa. Poza tym pewna grupa haseł prezentowana w dawnym rozdziale XI w niewielkim tylko stopniu odwoływała się do dorobku ogólnej nauki o prawie (znaczącą ich część należałoby raczej zaliczyć do tzw. nauk szczegółowych, głównie cywilistyki). Kilka haseł

– ważkich dla dydaktyki z zakresu jurysprudencki ogólnej – z rozdziału usuniętego w obecnym wydaniu przeniesione zostało do innych części książki. Natomiast zmiany merytoryczne polegały głównie na wprowadzeniu kilku haseł nowych (w rozdziałach „Filozofia prawa”, „Przepisy prawne”, „Wykładnia prawa” i „Stosowanie prawa”) bądź na mniejszych lub większych uzupełnieniach lub modyfikacjach w hasłach obecnych już we wcześniejszych wydaniach. Pozostałe zmiany to jedynie drobne korekty techniczne tekstu oraz uzupełnienia w wykazach literatury, zamieszczonych na zakończenie poszczególnych rozdziałów. Ogólnie rzecz ujmując, całość merytorycznych zmian dokonanych w obecnym wydaniu „Leksykonu” idzie w kierunku nadania tej publikacji bardziej podstawowego (teoretycznego, a po części również filozoficznego) wymiaru, a równocześnie ostrożnego odchodzenia od stechnicyzowanej, opartej na dorobku nauk szczegółowych, wersji postrzegania funkcji ogólnej nauki o prawie.

Na koniec chciałbym podziękować niektórym współpracownikom z wrocławskiej Katedry Teorii i Filozofii Prawa za cenne uwagi i pomoc w przygotowaniu obecnego wydania „Wprowadzenia do nauk prawnych”. Panom dr. hab. Przemysławowi Kaczmarkowi oraz dr. Pawłowi Jabłońskiemu chciałbym przy tej okazji wyrazić szczególną wdzięczność za Ich zaangażowanie w tej sprawie. Osobne podziękowanie chciałbym skierować do prof. dra hab. Adama Sulikowskiego, który w obecnym wydaniu wsparł zespół autorów także swoją merytoryczną wiedzą.

Andrzej Bator

Wrocław, lipiec 2016 roku

analityczna teoria prawa – podejście badawcze wykorzystywane w obrębie **prawoznawstwa**, w ramach którego przedmiotem refleksji badawczej jest **język prawny** i (lub) **język prawniczy**. Analityczna teoria prawa pomija rozważania nad realnym wymiarem prawa (jego skutecznością, przyczynami powstawania czy postawami przyjmowanymi przez ludzi wobec prawa), sprowadzając prawo do wymiaru językowego. Badania nad kształtem językowym **norm postępowania** (struktura **normy prawnej**), prawidłowym kształtem **przepisów prawnych**, spory wokół tzw. znaczenia normatywnego (np. problem **wartości logicznej norm**), relacje normatywne w obrębie systemu prawa (**niesprzeczność systemu prawa**, **zupełność systemu prawa**) czy wreszcie egzegeza tekstu prawnego (**wykładnia prawa**, **wnioskowania prawnicze** czy usuwanie kolizji za pomocą **reguł kolizyjnych**) należą do standardowych badań z zakresu analitycznej teorii norm. Obok tego do problematyki analitycznej teorii prawa można także zaliczyć problematykę jasności i zrozumiałości prawa, tj. ujmowania tekstów prawnych jako mediów komunikujących wiedzę (informacje) o prawie, głównie między prawodawcą i adresatami obowiązków.

Pierwszy typ problematyki prawniczej (np. zagadnienia budowy normy) sytuuje się w obrębie tzw. lingwistyki strukturalnej. Rozważania prawnicze pod pewnym względem są tu podobne bądź do lingwistycznych twierdzeń na temat budowy zdań (gramatyka lub syntaktyka języka), bądź do twierdzeń logiki na temat **zdań** (nazwy, relacje zakresowe, wnioskowania).

Drugi typ problematyki (komunikacyjny aspekt prawa) zbliża analityczną teorię prawa do tzw. socjolingwistyki, a więc nauki o języku traktującej wypowiedź językową jako akt dokonywany w obrębie społecznej, zwykle uwikłanej kontekstowo, sytuacji (pragmatyka językowa). W tym drugim obszarze język (akt komunikacji) można traktować jako szczególną postać zachowania się (zachowania językowego), co stanowi swego rodzaju „miękkie” przejście teorii analitycznych na grunt rozważań o empirycznym charakterze. Badania nad społecznym rozumieniem prawa, wyszukiwanie błędów prawodawcy czy opisywanie frekwencji użycia określonych wyrażen prawnych i prawniczych będą należeć do tej drugiej dziedziny analitycznej teorii prawa.

Prawdziwość twierdzeń formułowanych na gruncie teorii analitycznej uzależniona jest od znaczeń (definicji) terminów zaliczanych do danego rejestru języka. Powyższe stwierdzenie odwołuje się do ogólnego pojęcia analityczności zdania. Jeżeli prawdziwość zdania wyznaczana jest przez samo tylko znaczenie terminów użytych w zdaniu, to mamy do czynienia właśnie ze zdaniem analitycznym. Jeżeli natomiast prawdziwość zdania będzie uzależniona zarówno od przyjętego sensu terminów w nich występujących, jak i od faktów, których zdanie dotyczy, to zdanie takie nazwiemy zdaniem syntetycznym. Rozróżnienie zdań analitycznych i syntetycznych (ściślej: sądów) zostało wprowadzone w sposób wyraźny przez I. Kanta. Kant określał sąd analityczny jako taki, w którym pojęcie orzecznika w sposób ukryty ujęte jest w pojęciu podmiotu. Jeżeli sąd syntetyczny dostarcza nam istotnej wiedzy o otaczającym nas świecie zewnętrznym, pozajęzykowym (w tym także o podmiocie), to sądy analityczne wyjaśniają jedynie pojęcia (świat językowy), którymi podmiot się mniej lub bardziej świadomie posługuje. Zarówno w pierwszym, jak i drugim przypadku posługujemy się językiem bądź do opisu świata przedmiotowego (zdanie syntetyczne), bądź do wyjaśniania znaczeń samych terminów (zdanie analityczne). Nieprzypadkowo definicje (nominalne, metajęzykowe) są podstawowymi narzędziami pracy badawczej w obrębie teorii analitycznych.

Refleksja analityczna prowadzi zwykle do budowania twierdzeń o charakterze metajęzykowym: język używany przez naukę staje się tu względnie samodzielny przedmiotem badawczym, o którym wypowiedane są sądy w języku zaliczanym również do języka danej nauki. Dlatego też twierdzenia formułowane na gruncie analitycznej teorii

prawa będą zaliczane bądź do twierdzeń z obszaru teorii poznania naukowego, bądź do metodologii badań naukowych. Problematyka znaczenia terminów języka prawnego, choć tradycyjnie określana jest jako wykładnia prawa, to jednak ze względu na przedmiot (język), cel badawczy (ustalenie albo doprecyzowanie znaczenia terminów pochodzących od prawodawcy) oraz stosowane narzędzia badawcze (istotna rola definiowania) bliska jest analitycznej teorii prawa.

Waga problematyki o charakterze analitycznym w nauce prawa i praktyce prawniczej jest w dużej mierze pochodną aprobowanej na gruncie określonej kultury prawnej koncepcji rozumienia prawa. Uznanie, iż prawo jest ontologicznie tożsame wypowiedzi językowej określonego rodzaju bądź też że prawu niezbędny jest język jako medium przenoszenia informacji o decyzjach pochodzących od prawodawcy, czyni niezbędnym uznanie wykładni prawa (a więc także definiowania) za konieczny składnik poznania prawniczego. Otwiera to drogę dla potrzeby konstruowania sądów wykorzystujących narzędzia badawcze właściwe dla analitycznej teorii prawa. Nieprzypadkowo zatem to właśnie na gruncie **pozytywizmu prawniczego** (szczególnie w jego późniejszej, tzw. rozwiniętej postaci) nastąpił wyjątkowo szeroki rozwój badań z zakresu analitycznej teorii prawa. (A.B.)

dogmatycznoprawna metoda, metoda formalno-dogmatyczna, metoda tekstowa – jej wzorcowym przykładem jest dziewiętnastowieczna jurysprudencja pojęciowa oparta na przekonaniu, że rozwiązanie wszelkich problemów prawnych można osiągnąć przez analizę obowiązujących tekstów prawnych oraz wyciągnięcie z nich koniecznych konsekwencji. Rozumowania prawnicze traktowano jako mechaniczne, wolne lub przynajmniej prawie wolne od elementów pozalogicznych i w pewien szczególny sposób podobne do procesów poznawczych. Istotnym elementem metody dogmatycznoprawnej jest językowa i logiczno-analityczna interpretacja prawa (**analityczna teoria prawa**). Głównym celem wykładni dogmatycznej jest usunięcie wszelkich możliwych wątpliwości interpretacyjnych, jakie może budzić tekst prawny w rozmaitych możliwych sytuacjach jego stosowania. Interpretacja dogmatyczna różni się np. od literackiej, także opartej na języku, m.in. założeniami o autorze tekstu oraz o statusie tekstu. Tu tekst jest

Opracowanie jest podręcznikiem akademickim przeznaczonym przede wszystkim dla studentów kierunków prawniczych i administracyjnych, pomyślanym jako pomoc dydaktyczna uzupełniająca wykład ze wstępu do prawoznawstwa oraz teorii i filozofii prawa. Również praktyka prawnicza, poszukująca uzasadnień dla trudniejszych przypadków orzecznich, może tu znaleźć przydatne argumentacje i wyjaśnienia używanych pojęć.

Publikacja w formie alfabetycznego leksykonu, połączonego z porządkiem tematycznym (dziesięć części), pozwala zarówno na wybiórcze korzystanie z poszczególnych haseł, jak też na bardziej systematyczną lekturę.

W obecnym wydaniu wprowadzono do leksykonu nowe hasła, takie jak: administracyjny tryb stosowania prawa, krytyczne studia nad prawem czy zintegrowana koncepcja wykładni; inne hasła uzupełniono lub zmodyfikowano, niektóre usunięto.

Autorzy leksykonu są aktualnymi bądź byłymi pracownikami Katedry Teorii i Filozofii Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLWUER.PL
WWW.PROFINFO.PL

LEX Student
— Prawa

